

FİLİPİNLER

ECZACILIK ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ PAZAR ARAŞTIRMASI RAPORU

Tarih: 29 Nisan 2025

Raporu Hazırlayan: Manila Ticaret Müşavirliği

ECZACILIK ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ PAZAR ARAŞTIRMASI RAPORU (MAL TİCARETİ)

1. Ülke Pazarında Eczacılık Sektörü

Filipinler'de ilaç sektörü, uygun fiyatlı ancak etkili ilaçlara olan talebin artmasıyla birlikte büyümektedir. Ülkenin büyük nüfusu ve sürekli büyüyen ekonomisi, Filipinler'i ASEAN bölgesindeki en cazip ilaç pazarlarından biri haline getirmiştir.

2025 yılında Filipinler'deki ilaç pazarının gelirinin 1,98 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir. Satışların yaklaşık %90'ı, başta eczaneler olmak üzere perakende kanalları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir; kalan kısmı ise hastanelerden sağlanmaktadır. Filipinler'deki ilaç ürünlerinin büyük bir kısmı Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan ve Almanya'dan ithal edilmektedir. Reçeteli ilaçlar (etik ürünler) pazarın yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır; bunu reçetesiz satılan ilaçlar takip etmektedir.

Bu pazar içerisindeki en büyük payı, 2025 yılında 298,16 milyon ABD doları piyasa hacmiyle Onkoloji İlaçları almaktadır. Geleceğe bakıldığında, gelirin yıllık büyüme oranının (CAGR 2025–2029) %4,08 olması ve bunun sonucunda 2029 yılında pazar hacminin 2,33 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir.

1.1 İlgili Sektörde Üretim

Filipinler'de ilaç üretimi; ithalat, son formülasyon üretimi (Ar-Ge dahil) ve ambalajlama/yeniden ambalajlama/etiketleme süreçlerini kapsamaktadır. Bazı firmalar, ön üretim tedarik ve test aşamalarıyla birlikte son formülasyon üretimini gerçekleştirirken, bazıları yalnızca ithal edilen son ürünlerin ambalajlama veya yeniden ambalajlama işlemlerini yapmaktadır.

Dört ana üretici tipi bulunmaktadır:

- Bölgesel üretim merkezinden ürün ithal eden ve ambalajlama/yeniden ambalajlama/etiketleme hizmetleri için yerel üreticilerle çalışan çok uluslu-ithalatçı tipi üreticiler. Bazı çok uluslu şirketler, formülasyon üretimi için yerel fason üreticilerden de faydalanmaktadır; ancak pazarlama yetki sahibi yine çok uluslu şirkettir.

- Yalnızca bir tacir için, tacirin kendi formülasyonuna göre üretim yapan fason üreticiler. Pazarlama yetki sahibi tacirdir ve tescil işlemleriyle de tacir ilgilenir.
- Kendi ürününün formülasyonunu yapan, kendi hammaddelerini temin eden, formülasyon için Ar-Ge çalışmaları yürüten ve hem kendisi hem de iş ortakları için üretim (ambalajlama ve etiketleme dahil) yapan üretici-formülatör. Genellikle yerli sermayeli olan bu kuruluşlar, üretim öncesi Ar-Ge'ye yatırım yapar, ürünlerini biyoeşdeğerlik/biyoyararlanım veya biyoferagat testlerinden geçirir ve ilaç ruhsatı başvurusunda bulunurlar.
- Son ürünleri toplu halde ithal eden ve ardından yeniden ambalajlama/etiketleme yapan ithalatçı/yeniden ambalajlayıcılar.

1.2 Ortalama Üretici Fiyatları

2008 yılında, “Ucuz ve Kaliteli İlaçlara Evrensel Erişim Kanunu” olarak da bilinen 9502 sayılı Cumhuriyet Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, Filipinler'de ilaçların daha uygun fiyatlı ve erişilebilir hale getirilmesini amaçlamaktadır. Temel ilaçların zorunlu lisanslanmasına izin vermekte, yani ulusal ihtiyaç durumlarında hükümet, patent sahibinin onayı olmaksızın yerel üreticilere patentli ilaçları üretme yetkisi verebilmektedir. Bu Kanun, patent korumaları ile halk sağlığı ihtiyaçları arasında denge kurmak amacıyla Fikri Mülkiyet Kanunu'nda değişiklik yapmıştır; böylece ilaçlara daha uygun fiyatlarla erişim sağlanabilmektedir. Ayrıca, temel tedavilerde jenerik ilaçların kullanımını teşvik eden 1988 tarihli Jenerik İlaçlar Kanunu'nu da güçlendirmiştir. Eczacıların ilaçların doğru kullanımı konusunda daha etkin rol oynamalarını sağlamak için Eczacılık Kanunu'nda da değişiklik yapılmıştır. Kanun ayrıca, ilaç fiyatlarını düzenlemek için bir İlaç Fiyat Düzenleme Kurulu kurulmasını öngörmekte ve yerli ilaç üretimine teşvikler sağlamaktadır. Son olarak, jenerik ilaçların faydalarına dair kamuoyunu bilinçlendirmek amacıyla halk eğitimi kampanyaları yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

RA No. 9502: <https://www.fda.gov.ph/wp-content/uploads/2021/03/RA-9502-Cheaper-Medicines-Act.pdf>

17 Şubat 2020 tarihinde imzalanan 104 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Executive Order No. 104), Filipinler'de sağlık hizmetlerine erişimin artırılmasını amaçlamakta ve ilaçların perakende satış fiyatlarını düzenlemeye odaklanmaktadır. Bu Kararname, Sağlık Bakanlığı'na (DOH) ve Filipinler Rekabet Komisyonu'na (PCC) temel ilaçların fiyatlarını düzenleme ve izleme yetkisi

vermektedir. Ayrıca, ilaç fiyatlarında şeffaflığı ön plana çıkarmakta; perakende ilaç satıcılarının fiyat bilgilerini bildirmesini zorunlu kılarak hükümetin fiyatları etkin biçimde takip etmesini ve kontrol etmesini mümkün kılmaktadır.

EO No. 14: https://lawphil.net/executive/execord/eo2020/pdf/eo_104_2020.pdf

Sağlık Bakanlığı, 2024 Geçici İlaç Fiyat Referans Endeksi'nin (DPRI) 12. Baskısının Elektronik Kopyasını 2024-0235 sayılı Genelge ile tüm paydaşlara duyurmuştur. (<https://dpri.doh.gov.ph/downloads/DPRI-2024-Booklet-asofOctober21.pdf>).

DC No. 2024-0235: <https://dpri.doh.gov.ph/>

1.3 Sektördeki Üretici Yerli Firmalara ve Üretici Birlikleri/Derneklerine İlişkin Bilgiler

Çok uluslu firmalar hâlâ pazara hâkim olsa da, yerli firmalar pazar paylarını istikrarlı şekilde artırmaktadır. 2007 yılında %11,1 olan (Unilab hariç) yerli firmaların pazar payı, 2016 yılında %18,4'e yükselmiştir. Unilab ise aynı dönemde pazar payını %21,3'ten %25,1'e çıkarmıştır. Öte yandan, çok uluslu firmaların pazar payı %67,6'dan %56,5'e düşmüştür.

Filipinler Gıda ve İlaç İdaresi (FDA) Doğrulama Portalı üzerinden ilaç üreticilerine dair kapsamlı bir listeye erişilebilmektedir: <https://verification.fda.gov.ph/Home.php>

Ülkedeki tek ilaç üreticileri birliği, 30 Eylül 1950 tarihinde kurulan Filipin İlaç Üreticileri Derneği'dir (Philippine Pharmaceutical Manufacturers Association – PPMA). Bu kâr amacı gütmeyen kuruluş, Filipinler'de ilaç üretimi ve pazarlamasıyla ilgilenen kuruluşları bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Derneğin misyonu, ilaç endüstrisinin standartlarını sürekli olarak iyileştirmek, araştırma ve teknoloji geliştirmeyi teşvik etmek ve yerli hammaddelerin kullanımını artırmaktır. Bu doğrultuda, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi için tıp ve ilgili meslek gruplarıyla iş birliği yapılmasını hedeflemektedir.

PPMA, temel hedeflerinin yanı sıra, üye firmalar arasında karşılıklı destek ve danışmanlık kültürünü geliştirmeyi, firma sahipleri, yöneticiler ve teknik personel arasındaki ilişkileri güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Dernek, sektörde etik uygulamaları ve adil rekabeti teşvik etmekte; aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliği desteklemektedir. Tüm bu çabalar aracılığıyla PPMA, ilaç sektörünün gelişimine ve halk sağlığının iyileştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

1.4 İlaç Sektöründe Perakende ve Toptan Satışlara İlişkin Bilgi

Filipinler İşletme ve Sanayi Sayımı (CPBI) verilerine göre, ülkede toplam 7.022 ilaç ticaretiyle uğraşan firma bulunmaktadır. Bunların 6.068'i perakende düzeyde faaliyet gösterirken, 954'ü toptancı olarak çalışmaktadır. Tüccarların yaklaşık %30'u Ulusal Başkent Bölgesi'nde (NCR), %18'i ise CALABARZON bölgesinde yer almaktadır. Genel olarak, tüccarların %65'i Luzon'da, %17'si Visayas'ta ve yaklaşık %18'i Mindanao'da bulunmaktadır. Yalnızca ilaç ticareti sektörü yaklaşık 49.000 kişiye istihdam sağlarken, bu çalışanların %76'sını kadınlar oluşturmaktadır. Firmalar toplamda 9,4 milyon Filipin Pesosu tutarında maaş ödemesi yapmış ve en az 986 milyon Peso vergi ödemiştir.

Geçmişte, Filipinler'deki en baskın perakendeci Mercury Drug idi ve birçok küçük rakibi bulunuyordu. Mercury Drug hâlen ülke genelinde 1.100 şubesiyle liderliğini sürdürse de, The Generics Pharmacy (TGP), Watsons, South Star Drug, Generika ve MedExpress gibi yeni aktörler sektörde önemli değişimlere yol açmıştır. 1949 yılında Pacific Insular Co. adıyla ilaç ithalatçısı ve toptancısı olarak kurulan TGP, bugün ülkenin en büyük eczane zinciri konumundadır ve 2.000 şubesi bulunmaktadır. 1983 yılında jenerik ilaçlara odaklanmaya başlayan firma, 2001 yılında perakende sektörüne tek bir şube ile giriş yapmıştır. 2007 yılında bayilik sistemine geçerek hızla büyümüş ve 2012 yılına gelindiğinde 1.400 şubeye ulaşarak liderliğini pekiştirmiştir. 2016 yılında TGP, Robinsons Retail Holdings ile ortaklık kurmuştur.

Jenerik ilaçlara odaklanan bir diğer perakendeci olan Generika Drugstore, 2004 yılında kurulmuş ve 2008 yılında bayilik sistemine geçmiştir. 2015 yılında, Ayala Corporation; AC Health aracılığıyla Generika'nın %50'sini satın alarak şirketin ilaç perakende sektöründe büyümesini hedeflemiştir. Generika'nın şu anda ülke genelinde 200 dolaylarında şubesi bulunmaktadır.

Watsons ise, Henry Sy'ye ait SM Prime Holdings ile Hong Kong merkezli A.S. Watsons ortaklığında faaliyet göstermektedir. 2002 yılında başlayan ortaklıkla birlikte SM alışveriş merkezlerinde açılan şubelerle şu anda 623'ten fazla mağazaya sahiptir. Diğer yandan, 1937 yılında Naga'da Çin bitkisel ilaçları satan bir eczane olarak kurulan South Star Drug, yıllar içinde genişleyerek günümüzde yaklaşık 400 mağazaya ulaşmıştır. 2012 yılında Robinsons Retail ile ortaklık kuran South Star, Filipinler'in en köklü eczane zinciridir.

Tüm bu gelişmeler, Mercury Drug’un sektördeki hakimiyetine rağmen, SM, Robinsons ve Ayala gibi büyük perakende şirketleriyle yapılan ortaklıklar sayesinde yeni oyuncuların pazara başarıyla giriş yaptığını göstermektedir.

2. Ülkenin İlaç Sektöründeki Dış Ticareti

2.1 İlaç Sektöründe Ülkenin En Fazla İthalat Gerçekleştirdiği İlk 10 Ülke

	Ülke Adı	İthalat Değeri (\$) (2023)	İthalat Değeri (\$) (2024)	% Pay	% CAGR
1	Hindistan	365.326.409	422.271.690	17.9	19.4
2	Almanya	262.835.837	266.484.002	11.3	7.0
3	ABD	283.149.436	266.048.147	11.3	(26.2)
4	Fransa	150.765.579	157.023.980	6.7	1.6
5	Çin	123.988.922	156.725.083	6.7	9.3
6	İtalya	85.736.776	106.112.156	4.5	(3.3)
7	Endonezya	122.959.332	104.921.005	4.5	(6.3)
8	İrlanda	54.117.793	72.103.711	3.1	27.1
9	Güney Kore	67.616.470	69.130.419	2.9	(25.3)
10	İspanya	52.072.066	59.232.795	2.5	(18.6)
	TÜRKİYE	13.140.094	15.347.124	0.7	3.4

2.2 İlaç Sektöründe Ülkenin En Fazla İhracat Gerçekleştirdiği İlk 10 Ülke

	Ülke Adı	İhracat Değeri (\$) (2023)	İhracat Değeri (\$) (2024)	% Pay	% CAGR
1	Avustralya	6.493.127	4.743.438	18.0	(26.9)
2	Singapur	10.979.949	3.269.514	12.4	(70.2)
3	Vietnam	1.634.958	2.407.824	9.1	47.3

4	Tayland	4.618.183	2.018.639	7.6	(56.3)
5	Myanmar	1.950.901	1.812.828	6.9	(7.1)
6	Hong Kong	2.238.622	1.632.155	6.2	(27.1)
7	Kamboçya	1.141.089	1.223.727	4.6	7.2
8	Şili	642.619	1.188.686	4.5	85.0
9	Japonya	1.769.377	1.172.076	4.4	(33.8)
10	Rusya	187.600	877.860	3.3	367.9
	TÜRKİYE	174.872	25.944	0.1	(85.2)

2.3 İlaç Sektöründe Filipinler'in Altılı Tarife Bazında En Fazla İthalat Yaptığı Ürünler (10 ürün)

Gümrük Tarife Kodu (6 Basamaklı)	Ürün Adı	İthalat Değeri (\$) (2023)	İthalat Değeri (\$) (2024)	% Pay	% CAGR
300490	Tedavide veya Korunmada Kullanılmak Üzere Karışık Olan veya Karışık Olmayan Diğer İlaçlar; Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış	1.211.470.838	1.249.432.020	53.1	7.8
300210	Antiserumlar ve Diğer Kan Fraksiyonları ve Bağışıklık Sağlayan Ürünler (Biyoteknolojik İşleme Elde Edilmiş Olsun Olmasın)	261.807.234	290.779.641	12.4	66.5
300220	İnsanlar İçin Kullanılan Aşılar	151.003.724	173.610.928	7.4	(54.2)
300450	Vitaminleri veya 29.36 Pozisyonundaki Diğer Ürünleri İçeren Diğer İlaçlar (Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış)	100.001.069	98.929.038	4.2	(4.4)
300420	Antibiyotikleri İçeren İlaçlar (Dozlandırılmış Veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış)	82.214.174	84.679.656	3.6	11.5
300230	Hayvanlar İçin Kullanılan Aşılar	74.569.471	68.045.147	2.9	5.9
300431	İnsülin İçeren İlaçlar (Dozlandırılmış Veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış)	43.567.252	58.433.433	2.5	31.5
300439	Hormonları Veya 29.37 Pozisyonundaki Diğer Ürünleri İçeren Ve Hormon Olarak Kullanılan (Antibiyotik Değil) İlaçlar (Dozlandırılmış Veya Perakende)	56.363.620	56.863.963	2.4	(10.2)

300410	Penisilanik Asit Bünyeli Penisilinler veya Türevleri, Streptomisinler veya Türevlerini İçeren İlaçlar (Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış)	56.475.893	54.961.941	2.3	23.7
300432	Böbreküstü Bezi Hormonlarını, Türevlerini Ve Yapısal Benzerlerini İçeren İlaçlar; (Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış)	37.990.745	46.275.077	2.0	15.4

2.4 İlaç Sektöründe Filipinler'in Altılı Tarife Bazında En Fazla İhracat Yaptığı Ürünler (10 ürün)

Gümrük Tarife Kodu (6 Basamaklı)	Ürün Adı	İhracat Değeri (\$) (2023)	İhracat Değeri (\$) (2024)	% Share	% CAGR
300490	Tedavide veya Korunmada Kullanılmak Üzere Karışık Olan veya Karışık Olmayan Diğer İlaçlar; Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış	47.703.389	20.840.153	79.0	(37.9)
300210	Antiserumlar ve Diğer Kan Fraksiyonları ve Bağışıklık Sağlayan Ürünler (Biyoteknolojik İşleme Elde Edilmiş Olsun Olmasın)	298.253	2.175.389	8.2	960.7
300390	Tedavide/korunmada kullanılmak üzere birbirleriyle karıştırılmış diğer ilaçlar (dozlandırılmamış veya perakende satış için ambalajlanmamış)	98.780	1.930.291	7.3	687.9
300450	Vitaminleri veya 29.36 Pozisyonundaki Diğer Ürünleri İçeren Diğer İlaçlar (Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış)	1.513.324	966.140	3.7	(35.8)
300640	Dişçi çimentoları, diğer diş dolgu maddeleri, kemiklerin tedavisinde kullanılan çimentolar	0	157.416	0.6	
300410	Penisilanik Asit Bünyeli Penisilinler veya Türevleri, Streptomisinler veya Türevlerini İçeren İlaçlar (Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış)	214.981	130.082	0.5	77.6
300590	Eczacılık maddeleri emdirilmiş veya kaplanmış pamuklar, gaz bezleri, bandajlar vb. (yapışkan olanlar HARIÇ)	75.677	77.840	0.3	(55.4)
300610	Cerrahi dikişler için steril katgütler, benzeri dikiş malzemeleri, steril	7.568	47.819	0.2	42.9

	doku yapıştırıcılar, laminaryalar ve fitilleri, steril emilebilir hemostatlar				
300510	Tıpta, cerrahide, dişçilikte veya veterinerlikte kullanılan yapışkan sargılar ve yapışkan tabakası olan diğer maddeler	71.081	26.737	0.1	(58.9)
300680	Atık İlaçlar	0	19.834	0.1	90.9

3. İlaç Sektöründe Ülkemizden İhracat (Değer ve Miktar)

3.1 İlaç Sektöründe Ülkemizin Filipinler'e İhracatı

	Gümrük Tarife Kodu (6 Basamaklı)	Ürün Adı	2020	2021	2022	2023	2024
1	300490	Tedavide veya Korunmada Kullanılmak Üzere Karışık Olan veya Karışık Olmayan Diğer İlaçlar; Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış	11.161.717	9.294.323	13.115.557	11.155.206	13.027.633
2	300410	Penisilanik Asit Bünyeli Penisilinler veya Türevleri, Streptomisinler veya Türevlerini İçeren İlaçlar (Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış)	1.303.858	541.421	1.021.977	1.928.700	2.227.912
3	300670	Tıpta veya veterinerlikte, cerrahi operasyonlar ya da fiziksel muayeneler için jel müstahzarları	4.820	0	7.505	17.824	27.670
4	300610	Cerrahi dikişler için steril	0	7.370	0	0	23.960

		katgütler, benzeri dikiş malzemeleri, steril doku yapıştırıcılar, laminaryalar ve fitilleri, steril emilebilir hemostatlar					
5	300590	Eczacılık maddeleri emdirilmiş veya kaplanmış pamuklar, gaz bezleri, bandajlar vb. (yapışkan olanlar HARIÇ)	374	826	0	8.283	19.815
6	300210	Antiserumlar ve Diğer Kan Fraksiyonları ve Bağışıklık Sağlayan Ürünler (Biyoteknolojik İşleme Elde Edilmiş Olsun Olmasın)	9.135	2.951	0	22.418	18.657
7	300620	Kan grubu belirleme ayraçları	0	0	0	0	600
8	300650	İlk yardım kutuları ve setleri	238	760	342	306	510
9	300510	Tıpta, cerrahide, dişçilikte veya veterinerlikte kullanılan yapışkan sargılar ve yapışkan tabakası olan diğer maddeler	9.927	0	0	0	367
10	300432	Böbreküstü Bezi Hormonlarını, Türevlerini Ve Yapısal Benzerlerini İçeren İlaçlar; (Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış)	18.074	350	0	0	0
	TOPLAM		12.508.243	9.851.596	14.355.155	13.140.094	15.347.124

3.2 İlaç Sektöründe Ülkemizin Filipinler'e İhracatı (Miktar kg)

	Gümrük Tarife Kodu (6 Basamaklı)	Ürün Adı	2020	2021	2022	2023	2024
1	300490	Tedavide veya Korunmada Kullanılmak Üzere Karışık Olan veya Karışık Olmayan Diğer İlaçlar; Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış	298,828	254,079	369,922	204,468	313,429
2	300410	Penisilanik Asit Bünyeli Penisilinler veya Türevleri, Streptomisinler veya Türevlerini İçeren İlaçlar (Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış)	69,736	25,782	41,626	95,507	137,997
3	300670	Tıpta veya veterinerlikte, cerrahi operasyonlar ya da fiziksel muayeneler için jel müstahzarları	284	0	401	958	890
4	300610	Cerrahi dikişler için steril katgütler, benzeri dikiş malzemeleri, steril doku yapıştırıcılar, laminaryalar ve fitilleri, steril emilebilir hemostatlar	0	76	0	0	29,310
5	300590	Eczacılık maddeleri emdirilmiş veya kaplanmış pamuklar, gaz bezleri, bandajlar vb. (yapışkan olanlar HARİÇ)	199	60	0	72	277
6	300210	Antiserumlar ve Diğer Kan Fraksiyonları ve Bağışıklık Sağlayan Ürünler (Biyoteknolojik İşleme Elde Edilmiş Olsun Olmasın)	320	432	0	383	745
7	300620	Kan grubu belirleme ayıraçları	0	0	0	0	7
8	300650	İlk yardım kutuları ve setleri	2	20	8	16	24
9	300510	Tıpta, cerrahide, dişçilikte veya veterinerlikte kullanılan yapışkan sargılar ve yapışkan tabakası olan diğer maddeler	711	0	0	0	4
10	300432	Böbreküstü Bezi Hormonlarını, Türevlerini Ve Yapısal Benzerlerini İçeren İlaçlar; (Dozlandırılmış veya Perakende Satış İçin Ambalajlanmış)	480	4	0	0	0
	TOPLAM		370,561	280,481	473,124	301,455	482,683

4. Sektörde İhracat Yoluyla Pazara Giriş

Filipinler ilaç pazarı büyümeye devam etmektedir. Satışların önemli bir kısmı eczane gibi perakende satış noktaları üzerinden gerçekleşirken, özellikle ABD, Hindistan ve Almanya'dan yapılan ithalata büyük ölçüde bağımlıdır. Pazar; orijinal ilaçlar, markalı jenerikler ve markasız jenerikler olarak segmentlere ayrılmıştır. Jenerik ilaçlar ise giderek daha önemli bir rol oynamaktadır.

4.1 Sektör İçin Hedef Bölgeler/Şehirler/Eyaletler

İlaç şirketleri yeni pazarlar ve dağıtım merkezleri arayışındayken, güçlü ekonomileri, gelişmekte olan sağlık altyapıları ve artan tıbbi ürün talebi nedeniyle bazı bölgeler ve şehirler genişleme için öne çıkmaktadır. Metro Manila, Cebu, Davao ve diğer gelişmekte olan merkezler, ilaç şirketlerine pazar oluşturma ve çeşitli, büyüyen bir nüfusa hizmet etme konusunda önemli fırsatlar sunmaktadır.

Filipinler'in ekonomik, ticari ve sağlık merkezi olan Metro Manila, ülkedeki en büyük ilaç şirketi, sağlık kurumu, Ar-Ge merkezi ve hastane yoğunluğuna ev sahipliği yapmaktadır. Görece iyi altyapısı ve yüksek nüfus yoğunluğu sayesinde ilaç ürünlerine yönelik güçlü bir talep bulunmaktadır. Metro Manila içerisindeki Makati, Quezon City, Taguig ve Pasig gibi şehirler, ülkenin ticari ve sanayi faaliyetlerinin merkezinde yer almaktadır.

Visayas bölgesinde; özellikle Orta Visayas bölgesinde yer alan Cebu, ilaç sektörü için hızla önemli bir pazar hâline gelmektedir. Şehrin stratejik konumu, yalnızca Visayas içinde değil aynı zamanda Mindanao'ya da ilaç dağıtımının geçiş noktası olmasını sağlamakta, bu da Cebu'yu Pazar olarak öne çıkarmaktadır.

Mindanao'nun en büyük şehri olan Davao City, ilaç sektörü için bir diğer önemli hedef bölgedir. Şehir, güney Filipinler'de giderek daha fazla ticaret ve iş merkezi hâline gelmekte olup Mindanao pazarına girmek isteyen ilaç şirketleri için cazip bir konumdur. Ayrıca, Davao çevre iller için de bir dağıtım noktası işlevi görerek ekonomik ve sağlık merkezi rolünü pekiştirmektedir.

Metro Manila, Cebu ve Davao gibi büyük şehirlerin yanı sıra, ilaç sektörü açısından potansiyel taşıyan başka gelişmekte olan şehirler de bulunmaktadır. Cordillera İdari Bölgesi'nde yer alan Baguio City, çevre illerden hastaları çeken gelişen sağlık sektörüyle tanınmaktadır. Negros Oriental'de bulunan Dumaguete City ise sağlık turizmi ve sağlık hizmetleri açısından bir merkez hâline gelmekte, bu da ilaç ürünlerine olan talebi artırmaktadır.

Ayrıca Batangas, Zamboanga ve General Santos gibi şehirler de gelişen sağlık altyapıları, artan nüfusları ve stratejik dağıtım konumları nedeniyle ilaç şirketlerinin dikkatini çekmektedir.

4.2 Sektörde Önde Gelen Firmalar ve Pazarın Yapısı

Filipin Rekabet Komisyonu'nu (PCC) tarafından yayımlanan bir rapora göre, en büyük 20 ilaç şirketi pazarın %73'ünü elinde bulundurmaktadır. Unilab %25 pazar payı ile ilk sırada yer alırken, onu %6,4 ile Pfizer, %4,8 ile GlaxoSmithKline, %3,9 ile Boehringer Ingelheim ve %3,7 ile Abbott Laboratories takip etmektedir. Toplam ilaç pazarının %44'ü en büyük 20 çok uluslu-yabancı şirkete aitken, yerli şirketler yaklaşık %38,8'lik bir paya sahiptir. Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SEC) verilerine göre, bu ilk 20 şirket en az 705 milyon Filipin Pesosu tutarında vergi ve lisans ücreti katkısında bulunmuştur. Söz konusu şirketlerin toplam net kârı 8,1 milyar Filipin Pesosuna ulaşırken, varlıklarının toplam değeri yaklaşık 136 milyar Filipin Pesosu olmuştur.

Türlerine göre sınıflandırılmış en büyük 20 ilaç üreticisi şirket şu şekildedir:

FİRMA ADI	SAHİPLİK DURUMU
UNITED LAB	Yerel
PFIZER INC	Uluslararası
GLAXOSMITHKLINE	Uluslararası
BOE. INGELHEIM	Uluslararası
ABBOTT LAB	Uluslararası
SANOFI-AVENTIS	Uluslararası
NOVARTIS	Uluslararası
CATHAY DRUG CO	Yerel
MERCK SHARP&DOHME	Uluslararası
JOHNSON	Uluslararası
AMBICA	Yerel
NATRAPHARM	Yerel

BAYER PHILIPPINES	Uluslararası
ASTRAZENECA	Uluslararası
SERVIER PHILS	Uluslararası
ROCHE PHILIPPINES	Uluslararası
TAISHO PHARM	Uluslararası
MERCK INC	Uluslararası
GETZ PHARMA	Uluslararası
MENARINI	Uluslararası

Filipinler iç pazarı, üç lisans türüne göre segmentlere ayrılmıştır: (1) orijinal ilaçlar; (2) markalı jenerikler; ve (3) markasız jenerikler.

Filipinler ilaç pazarında jenerik ilaçlar %76'lık pay ile hâkim konumdadır. Bunun %71'i markalı jeneriklerden, sadece %5'i ise markasız jeneriklerden oluşmaktadır. Geriye kalan %24'lük pay ise orijinal ilaç satışlarından gelmektedir.

Düşük üretim maliyetleri ve yıllar içinde artan satış hacmi nedeniyle birçok ilaç firması, daha fazla markalı ve markasız jenerik ilaç üretimine yönelmiştir. Bu tür ilaçlar, aynı etkinliği sağlamakta ve daha düşük maliyetle toplu olarak üretilip Filipin halkına sunulabilmektedir. Uygun fiyatlı olmaları sebebiyle jenerik ilaçlar, Filipinler'deki ilaç satışlarının büyük bölümünü oluşturmaktadır.

4.2.1 İlgili Oda/Birlik/Dernek/STKlar ve İletişim Bilgileri

Filipinler Ticaret ve Sanayi Odası (PCCI), Filipinler'in en büyük ve en etkili iş dünyası örgütüdür. 1905 yılında kurulan PCCI; kâr amacı gütmeyen ve hükümet dışı bir kuruluş olup Filipin iş dünyasının sesi olarak ekonomik büyümeyi, ticareti ve yatırımı teşvik eden politikaları geliştirmektedir. PCCI, küçük, orta ve büyük ölçekli işletmeler dâhil olmak üzere çeşitli sektörleri temsil ederek; iş dünyası ile sanayinin gelişimine elverişli bir ortam yaratmak için çalışmaktadır. Üyelerine iş ile ilgili hizmetler, network kurma fırsatları ve devlet kurumları ile diğer paydaşlarla diyalog platformları sunmaktadır. PCCI, faaliyetleri aracılığıyla ülkenin ekonomik yapısının şekillenmesinde ve özel sektörün büyümesinin desteklenmesinde hayati bir rol oynamaktadır.

İlgili iletişim bilgileri:

- Consul. Enunina “Nina” Mangio
- Başkan
- Tel: (+632) 846 8196 | Faks: (+632) 846 8619
- Email: secretariat@philippinechamber.com
- Website: <https://www.philippinechamber.com/>

Filipinler’de ilaç sektörünü önemli ölçüde etkileyen diğer kuruluşlar ise Filipinler İlaç Endüstrisi Odası (PCPI) ve Filipinler İlaç ve Sağlık Derneği (PHAP)’tır. Bu dernekler, ülkedeki sağlık sisteminin geliştirilmesi, sektör standartlarının yükseltilmesi ve kaliteli, uygun fiyatlı ilaçlara erişimin artırılması için çalışmaktadır.

Filipinler İlaç Endüstrisi Odası (PCPI), uzun süredir Filipinli ilaç üreticilerinin sesi olarak faaliyet göstermekte ve sektörün karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmek için çalışmaktadır. Mart 2004’te dört büyük ilaç örgütünün—Chamber of Filipino Drug Manufacturers and Distributors, Inc. (CFDMD), Association of Drug Industries of the Philippines (ADIP), Filipino Drug Association (FIDA), ve Association of Philippine Pharmaceutical Manufacturers (APPMAN)—birleşmesiyle kurulmuştur. PCPI, yerel ilaç üreticilerinin ortak sesi olarak, kaliteli ilaçların Filipin halkı için daha uygun fiyatlarla erişilebilir olmasına önemli katkı sağlamış ve pahalı ilaçların tekelleşmesini kırmıştır.

PCPI, hükümetle iş birliği içinde, BM Binyıl Kalkınma Hedefleri’ni destekleyen GMAP (Hükümet Aracılı Erişim Fiyatı) gibi inisiyatiflerle ilaç fiyatlarının düşürülmesine katkı sunmuştur. Bu çabalar sayesinde halkın uygun fiyatlı ilaca erişimi ciddi şekilde artmış, kamu sağlığına olumlu etkiler sağlamıştır. Küresel rekabetin arttığı bu dönemde, PCPI yerli ilaç firmalarının uluslararası rekabette güçlü kalmasını sağlamak amacıyla faaliyetlerini sürdürmekte ve uygun fiyatlı, kaliteli sağlık çözümleri sunma taahhüdünü korumaktadır.

İlgili iletişim bilgileri:

- Dr. Lloyd D. Balajadia
- Başkan
- Eurohealth Care Exponent Inc.
- GSM: +63 917 148 6249
- Email: pcpi_secretariat@yahoo.com
- Website: <https://www.pcpi-ph.com/>

Filipinler İlaç ve Sağlık Derneği (PHAP), ülkede araştırma temelli ilaç sektörünü temsil etmekte olup kaliteli ve hayat kurtarıcı ilaçlar sağlayan 42 ulusal ve uluslararası firmadan oluşmaktadır. Temmuz 1946'da kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak kurulan PHAP, hastalar, devlet kurumları, sağlık çalışanları ve STK'larla iş birliği içinde Filipin halkının daha sağlıklı ve üretken bir yaşam sürmesine katkı sunmaktadır.

PHAP, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tanıdığı sivil toplum paydaşı olan Uluslararası İlaç Endüstrileri Dernekleri Federasyonu (IFPMA) ve Küresel Kendi Kendine Bakım Federasyonu (GSCF) üyesidir. Aynı zamanda Etik İş Birliği Konsensüs Çerçevesi'nin imzacısı ve Güvenli İlaçlar Koalisyonu üyesidir. Ayrıca, Güneydoğu Asya'daki araştırma odaklı ilaç firmalarını temsil eden ticaret birliklerinin oluşturduğu ASEAN İlaç Endüstrileri Konfederasyonu (ACPIA) üyesidir. ACPIA, bölgesel sağlık ve ticaret politikalarında ortak hedeflere ulaşmak için diyalog ve iş birliğini teşvik eder.

İlgili iletişim bilgileri:

- Dr. Diana Edralin
- Başkan
- Genel Müdür, Roche (Philippines), Inc.
- Tel No.: +63 2 8865 5600
- Email: phap7346@phap.org.ph
- Website: <https://www.phap.org.ph/>

4.2.2 İthalatçı Firma Bilgisi Alınabilecek Açık Kaynaklar

Filipinler Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SEC), Filipinler'deki şirketler sektörünün kayıt otoritesi ve denetleyicisidir. 600.000'den fazla aktif şirketi denetlemekte ve kendisine kayıtlı tüm şirketlerin sunduğu mali tabloları incelemektedir. (<https://www.sec.gov.ph/#gsc.tab=0>)

SEC Express System, şirket veya ortaklık belgelerinin kopyalarını fiziken SEC ofislerine gitmeden temin etmeyi sağlayan alternatif bir sistemdir. (<https://secexpress.ph/>)

Buna ek olarak, SEC Şirket Doğrulama Sistemi de bulunmaktadır. Bu sistem, bir şirketin SEC'e kayıtlı olup olmadığını ve kayıtlıysa anonim şirket mi yoksa ortaklık mı olduğunu kullanıcıların kontrol etmesini sağlar. Ayrıca, sistem aracılığıyla bir şirketin yatırım toplama, borç verme, finansman sağlama gibi düzenlemeye tabi faaliyetlerde bulunmak için gerekli ikincil lisanslara sahip olup olmadığı da görülebilir. (<https://checkwithsec.sec.gov.ph/check-with-sec/index>)

Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (DTI) ise Filipinler'de ticaret ve sanayiye teşvik etmek ve düzenlemekle sorumlu başlıca devlet kurumudur. Perakende, imalat ve hizmet sektörleri dâhil olmak üzere çeşitli alanları denetler ve ekonomik büyüme ile rekabetçiliği desteklemede kilit rol oynar. DTI, mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ'ler) gelişimini destekler, ticaret politikalarının uygulanmasını sağlar ve tüketici haklarını korur. Ayrıca işletme izinleri ve lisansları verir, adil ticaret uygulamalarını denetler ve işletmelerin yerel ve uluslararası alanda büyümesine yardımcı olur. (<https://www.dti.gov.ph/>)

DTI BNRS (İşletme Adı Kayıt Sistemi) aracılığıyla, Filipinler'de şahıs şirketi olarak kayıtlı işletmelerin durumu kontrol edilebilir. (<https://bnrs.dti.gov.ph/>)

Öte yandan, FDA Doğrulama Portalı, Faaliyet İzni (LTO) ve Ürün Kayıt / Bildirim Sertifikası (CPR / NN) sahibi olan sağlık kuruluşları ve ürünlerinin kapsamlı bir listesini sunmaktadır. Bu portalde eczaneler, ilaç üreticileri, dağıtıcılar, tüccarlar ve diğer ilgili kuruluşlar listelenmektedir. (<https://verification.fda.gov.ph/Home.php>)

4.3 Sektör İthalatında Zorunlu Belgeler

İthalatçılar ve gümrük müşavirleri, Filipinler Gümrük İdaresi'nden (BOC) akreditasyon almak zorundadır. Filipinler'e ithal edilen tüm mallar, CMTA veya diğer yasalarda aksi belirtilmedikçe, daha önce Filipinler'den ihraç edilmiş olanlar da dahil olmak üzere, ithalat sırasında vergi ve gümrük vergisine tabidir.

Farmasötik Ürünler ve Hammadde İthalat ve İhracat Bildirimi için gerekli belge şartları ve süreç aşağıdaki gibidir:

1. FDA tarafından verilen İşletme Lisansı (LTO), Ürün Kayıt Sertifikası (CPR) ve Yerel İyi Üretim Uygulamaları (GMP) Sertifikasının gerekli bilgileri sisteme girilecek ve hem bitmiş hem de yarı bitmiş farmasötik ürünler ile hammaddelerin ithalatı ve ihracatı için aşağıdaki belgeler FDA eServices Portal Sistemi'ne yüklenecektir:
 - a. Analiz Sertifikası (COA)
 - b. Proforma Fatura/Ticari Fatura
 - c. Paketleme listesi,

2. FDA tarafından verilen LTO ve İthalat Lisansı'nın gerekli bilgileri sisteme girilecek ve araştırmaya yönelik farmasötik ürünlerin ithalatı ve ihracatı için proforma fatura/ticari fatura FDA eServices Portal Sistemi'ne yüklenecektir.
3. FDA tarafından verilen CSP'nin (Compassionate Special Permit) gerekli bilgileri, "insani kullanım" için ithal edilen farmasötik ürünler adına FDA eServices Portal Sistemi'ne girilecektir.
4. Bağış amacıyla ithal edilen farmasötik ürünler için FDA tarafından verilen CPR'ın gerekli bilgileri FDA eServices Portal Sistemi'ne girilecektir.

BOC tarafından sağlanan genel ithalat yönergelerine şu bağlantıdan ulaşmak mümkündür:

<https://customs.gov.ph/guidelines-on-importation/>

İthalat süreciyle ilgili detaylara ise şu bağlantıdan erişilebilir:

<https://customs.gov.ph/process-of-importation/>

İthalat kolaylaştırmasına ilişkin bilgiler ise şu bağlantı üzerinden sunulmaktadır:

<https://www.dti.gov.ph/negosyo/imports/import-facilitation/>

4.4 Sektörde sevk öncesi inceleme zorunluluğu

Farmasötik ürün ithalatlarında, sevkiyat öncesi denetim zorunluluğu bulunmaktadır. Eşyanın gümrükten çekilebilmesi (CFCR) FDA'nın uygunluk vermesiyle mümkündür. FDA, farmasötik ürün ithalatını aşağıdaki yasalar kapsamında düzenler:

3720 sayılı Cumhuriyet Yasası (RA) "Gıda, İlaç, Tıbbi Cihazlar ve Kozmetikler Yasası"

6675 sayılı RA "Jenerik İlaçlar Yasası"

8203 sayılı RA "Sahte İlaçların Yasaklanması Yasası"

7394 sayılı RA "Tüketiciyi Koruma Yasası"

4.5 Sektördeki Önemli Fuarlar ve Tarihleri

Başlıca medikal ticaret fuarı, SMX Kongre Merkezi (Metro Manila)'nde düzenlenen, medikal, dişçilik, farmasötik ve laboratuvar sektörlerine özel bir etkinlik olan PhilMedical Expo'dur. Bu etkinlik, Fireworks Trade Exhibitions & Conferences Philippines, Inc. tarafından organize edilmektedir. PhilMedical Expo genellikle Infectious Disease Control Expo (INDEC) Philippines, Philippines Dental Expo ve Philippines Medical Technology Expo gibi diğer uzmanlık fuarlarıyla eşzamanlı olarak ve birleştirilerek düzenlenmektedir. Fuarın 2025 edisyonu 13-15 Eylül tarihlerinde gerçekleştirilecektir. Fuar, bireysel katılımı Bakanlığımızca desteklenen sektörel fuarlar arasındadır. Resmî fuar web sitesine şu bağlantıdan ulaşılabilir:

<https://www.philmedical.com/>

PhilMedical Expo'nun yanı sıra, Filipinler'in farmasötik ve sağlık sektöründeki bir diğer önemli etkinliği Philippine Pharma & Healthcare Expo'dur. ACE Group tarafından düzenlenen bu etkinlik de SMX Kongre Merkezi'nde yapılmakta olup farmasötik ve sağlık endüstrilerine odaklanmaktadır. 2025 edisyonu 28-30 Ocak tarihleri arasında gerçekleşen fuarın resmî web sitesine şu bağlantıdan ulaşılabilir:

<https://www.philippinespharmahealthcare.com/>

4.6 Sektörde İhale Yayımlayan Kamu Kurumları ile İlgili Bilgiler

Filipinler'de, tıbbi ve farmasötik ihaleler genellikle çeşitli devlet ve tedarik platformlarında yayımlanmaktadır. Bu ihalelerin bulunabileceği başlıca platformlar şunlardır:

- Philippine Government Electronic Procurement System (PhilGEPS) – Tüm kamu alım fırsatlarının, tıbbi ve farmasötik ürün ve hizmetler dahil olmak üzere, resmî olarak yayımlandığı devlet portalidir. Tedarikçiler ve yükleniciler, ihale duyurularına, belgelerine ve ilanlara aşağıdaki bağlantılardan ulaşabilir:

<https://philgeps.gov.ph/> / <https://notices.philgeps.gov.ph/>

[https://notices.philgeps.gov.ph/GEPS/Tender/SplashOpenOpportunitiesUI.aspx?ClickFrom=OpenOp
&menuIndex=3](https://notices.philgeps.gov.ph/GEPS/Tender/SplashOpenOpportunitiesUI.aspx?ClickFrom=OpenOp&menuIndex=3)

- Sağlık Bakanlığı (DOH) – DOH, tıbbi malzemeler, farmasötik ürünler ve sağlık hizmetlerine yönelik ihale fırsatlarını düzenli olarak yayımlamaktadır. Bu ilanlara Sağlık Bakanlığı’nın resmî web sitesinden veya ihale sayfasından ulaşılabilir:

<https://doh.gov.ph/procurement/invitation-to-bid/>

- Yerel Yönetim Birimleri (LGU’lar) – Belediyeler ve eyalet yönetimleri de kendi tıbbi ve farmasötik malzeme ihalelerini kendi web sitelerinde ya da yerel gazetelerdeki duyurular yoluyla yayımlamaktadır.

Ayrıca, Philippine International Trading Corporation (PITC), PhilHealth ve sağlık/farmasötik ile ilgili diğer devlet kurumları da ihale duyurularını kendi resmî siteleri üzerinden paylaşmaktadır.

4.7 Filipinler’in, Ülkemiz ve Diğer Ülkelerle Serbest/Tercihli Ticaret Anlaşmaları Hakkında Bilgi

Filipinler ile ülkemiz arasında bir serbest Ticaret anlaşması veya tercihli Ticaret anlaşması bulunmamaktadır.

Filipinler-Güney Kore Serbest Ticaret Anlaşması (PH-KR FTA), 31 Aralık 2024 tarihinde 80 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi kapsamında yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma, belirli ithal ürünlerdeki gümrük vergisi oranlarını değiştirmekte ve Filipinler’in Güney Kore ile yaptığı ticaret anlaşması kapsamındaki tarife taahhütlerini belirlemektedir.

Filipinler-Japonya Ekonomik Ortaklık Anlaşması (PJEPA), 2008 yılında imzalanmış olup Filipinler’in yalnızca Japonya ile yaptığı ikili serbest ticaret anlaşmasıdır. Anlaşma; mal, hizmet, yatırım, fikri mülkiyet ve kamu alımları gibi alanlarda hükümler içermektedir.

Filipinler-Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) Serbest Ticaret Anlaşması, 2016 yılında imzalanmış ve 2018 yılında yürürlüğe girmiştir. Mal ve hizmet ticareti, yatırım, fikri mülkiyet hakları ve sürdürülebilir kalkınma konularını kapsamaktadır.

Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP), 2020 yılında imzalanmış ve 2022 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma, Filipinler ile Asya-Pasifik bölgesindeki 14 ülke arasında yapılan büyük bir ticaret anlaşmasıdır. Mal ve hizmet ticareti, yatırım, fikri mülkiyet, e-ticaret ve kamu alımları gibi alanları kapsamaktadır. Filipinler Senatosu bu anlaşmayı 2023 yılında onaylamıştır.

ASEAN kapsamında ise Filipinler'in Çin, Hong Kong, Hindistan, Japonya, Güney Kore ve Avustralya-Yeni Zelanda ile tercihli ticaret anlaşmaları bulunmaktadır. ASEAN içindeki bu anlaşmaların amacı, tarifelerin ve tarife dışı engellerin azaltılması yoluyla ortak bir pazar ve üretim üssü oluşturmaktır.

Bu anlaşmaların tam listesi ve tarife çizelgeleri için aşağıdaki bağlantılardan faydalanabilir:

DTI, Tarife Bulucu: <https://finder.tariffcommission.gov.ph/>

Filipinler Ulusal Ticaret Veritabanı: <https://www.pntr.gov.ph/>

Serbest Ticaret Anlaşmaları ile ilgili Başkanlık Kararnameleri, Tarife Komisyonu'nun aşağıdaki bağlantısında yer almaktadır:

<https://tariffcommission.gov.ph/special-executive-orders-on-fta>

4.8 Sektörde Standartlar

Filipinler'de gıda ve ilaçların düzenlenmesi, 1987 Filipinler Anayasası'nda güvence altına alınmıştır. Aynı zamanda, düzenleyici bir kurum olan Gıda ve İlaç Bürosu'nun (FDA - Bureau of Food and Drugs) kurulmasına yasal dayanak sağlayan çeşitli kanunlar da mevcuttur. Bu kurum, halka sunulan tüm gıda ve ilaç ürünlerinin güvenliğini, etkinliğini ve kalitesini sağlamaktan sorumludur.

Söz konusu denetim; gıda ve ilaç işletmelerinin denetimi ve ruhsatlandırılması, ürünlerin kaydı ve piyasa gözetimi, pazarlama öncesinde ürün etiketinin onayı ile tanıtım ve reklamlara yönelik onay ve izleme yoluyla sağlanmaktadır. Düzenlemeyici işlemlerin hazırlanması ve uygulanmasında, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Amerikan Farmakopesi (USP) veya Britanya Farmakopesi (BP), FAO ve Codex Alimentarius gibi uluslararası standart ve rehberler esas alınmaktadır.

Gıda ve ilaç işletmelerinin ruhsatlandırılmasında esas kriter, iyi üretim uygulamaları (GMP) koşullarına uyumdur. Ürünlerin kaydı ise güvenlik, etkinlik ve kalite kriterlerine dayanmaktadır.

FDA Filipinler İdari Emir No. 2013-0027, ülkede farmasötik ürünlerin İyi Dağıtım Uygulamaları (GDP) ve İyi Depolama Uygulamaları (GSP) ile ilgili yürürlükteki düzenlemedir. 2 Ekim 2013 tarihinde yayımlanan bu emir, Dünya Sağlık Örgütü'nün Ek 5 (GDP) ve Ek 9 (GSP)

rehberlerini esas alarak, ilaçların dağıtım ve depolama süreçlerinde kalite ve bütünlüğün korunmasını amaçlamaktadır.

İlgili belge:

FDA AO No. 2013-0027: <https://www.fda.gov.ph/wp-content/uploads/2021/04/Administrative-Order-No.-2013-0027.pdf>

2022 yılında, FDA tarafından bu düzenlemeye ilişkin uyum gerekliliklerini hatırlatmak amacıyla Genelge No. 2022-1895'i yayımlanmıştır.

FDA Advisory No. 2022-1895: <https://www.fda.gov.ph/wp-content/uploads/2022/12/FDA-Advisory-No.2022-1895.pdf>

Sağlık Bakanlığı (DOH), 20 Eylül 2024 tarihinde İdari Emir No. 2024-0013'ü yayımlamıştır. Bu emir, insan kullanımına yönelik farmasötik ürünler ve etkin farmasötik bileşenlerin (API'ler) kaydına ilişkin rehberlik sunmaktadır. Emir, kayıt süreçlerinin basitleştirilmesini, farklı izin türleri, başvuru kategorileri ve kayıt yolları için genel esasların belirlenmesini amaçlamaktadır.

DOH AO No. 2024-0013: <https://www.fda.gov.ph/wp-content/uploads/2024/09/Administrative-Order-No.-2024-0013.pdf>

4.9 Sektörde Etiketleme

Filipinler Tüketici Yasası, diğer adıyla 7394 Sayılı Cumhuriyet Yasası (RA No. 7394), ülkedeki tüketicilerin haklarını ve refahını korumak amacıyla yürürlüğe konulmuştur.

RA No. 7394: <https://www.officialgazette.gov.ph/1992/04/13/republic-act-no-7394-s-1992/>

Bu yasanın temel hükümlerinden biri, piyasada satılan tüm ürünlerin açık, doğru ve gerekli bilgileri içeren etiketlere sahip olması zorunluluğudur. Etiketlerde aşağıdaki temel bilgilerin yer alması gerekmektedir:

- Ürünün adı
- İçerik veya bileşenleri
- Üretici veya dağıtıcının adı ve adresi
- Üretim tarihi veya son kullanma tarihi

Buna ek olarak, ürünün doğru kullanımı için talimatlar ve gerekli uyarılar veya önlemler de yer almalıdır. Bu durum özellikle sağlık veya güvenlik riski oluşturabilecek ürünler için önemlidir. Yasa ayrıca, ürün etiketlerinde kullanılan dilin İngilizce veya Filipince olmasını şart koşmaktadır.

Gıda, ilaç ve kozmetik gibi belirli ürün grupları için etiketleme kuralları daha da sıkıdır. Özellikle ilaçlar ve kozmetik ürünler söz konusu olduğunda, etiketlerde FDA kaydı, parti veya lot numarası, ve son kullanma tarihi gibi hayati bilgilerin yer alması zorunludur. Ayrıca, yasa yanıltıcı veya sahte etiketlemeyi açıkça yasaklamaktadır. Bir ürün; doğası, kalitesi veya miktarı konusunda tüketiciyi aldatacak şekilde etiketlenemez.

Etiketleme düzenlemelerinin uygulanması ise Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (DTI) ve Gıda ve İlaç İdaresi (FDA) gibi düzenleyici kurumların sorumluluğundadır. 21 Mart 2016 tarihinde, ASEAN Üye Devletleri'nin uyumlaştırılmış gerekliliklerine uygun olarak, ilaç ürünlerinde jenerik etiketleme kurallarını düzenleyen ve mevcut düzenlemeleri sadeleştiren İdari Emir No. 2016-0008 yayımlanmıştır.

FDA AO No. 2016-0008: <https://www.fda.gov.ph/wp-content/uploads/2021/08/Administrative-Order-No.-2016-0008.pdf>

Ayrıca, Azami Perakende Fiyat (MRP) düzenlemesine tabi ilaçların etiketlenmesine ilişkin rehberleri içeren FDA Genelge No. 2022-005 yayımlanmıştır.

FDA Circular No. 2022-005: <https://www.fda.gov.ph/wp-content/uploads/2022/06/FDA-Circular-No.-2022-005.pdf>

4.10 Sektörde Ambalajlama

Etiketleme gerekliliklerinin yanı sıra, Filipinler Tüketici Yasası (7394 Sayılı Cumhuriyet Yasası) ilaçların ambalajlamasına ilişkin düzenlemeleri de içermektedir. Bu yasa, ilaç ambalajlarının ürünü kontaminasyondan, bozulmadan ve hasardan koruyacak şekilde tasarlanmasını, aynı zamanda açık ve doğru etiketleme yapılmasını zorunlu kılar.

FDA İdari Emir No. 2016-0008, ilaç ambalajlarına yönelik özel kurallar getirerek bu düzenlemeleri daha ayrıntılı hale getirmiştir. Bu emre göre, ambalaj malzemeleri dayanıklı olmalı ve ilacın bütünlüğünü koruyacak şekilde tasarlanmalıdır. Kaplar müdahale edildiğini belli edecek şekilde

tasarlanmalı ve uygun şekilde mühürlenmelidir. Ayrıca, ambalaj tasarımı, Filipinler'in iklim koşullarında ürünün stabilitesini koruyacak şekilde olmalı; ilacın ısıya, neme ve diğer çevresel etkilere maruz kalması halinde etkinliğini yitirmemesi sağlanmalıdır.

Bir diğer önemli düzenleme ise FDA Genelge No. 2022-005'tir. Bu genelge, Azami Perakende Fiyat (MRP) düzenlemesine tabi ilaçlar için ambalajlama kurallarını belirlemektedir. Bu genelgeye göre, ilaç ambalajlarında "İLAÇ FİYAT DÜZENLEMESİNE TABİDİR. PERAKENDE SATIŞ FİYATI [.....]'I GEÇEMEYİZ." ibaresi kırmızı bir şerit içinde yer almalıdır. Bu gereklilik, hem birincil ambalaj (doğrudan ilaçla temas eden kaplar) hem de ikincil ambalaj (dış kutular veya kartonlar) için geçerlidir. Bu zorunlu etiketleme, ilaç fiyatlandırmasında şeffaflık sağlar ve aşırı fiyatlandırmayı önler.

İlaç ambalajlarına yönelik diğer önemli hususlar şunlardır:

Belirli ilaç kategorileri için kazara yutmayı önlemeye yönelik çocuklara dayanıklı ambalaj zorunluluğu bulunmaktadır.

Üreticilere, ambalaj üzerine barkod ve seri numarası yerleştirilerek takip edilebilirliği artırmaları ve sahte ilaçlarla mücadele etmeleri önerilmektedir.

Ayrıca, çevreye uyum da önemli bir faktördür. Ambalaj malzemeleri, çevre güvenliği standartlarına uygun olmalı, sorumlu atık yönetimini ve sürdürülebilirliği desteklemelidir.

4.11 Lojistik

Filipinler, bir takımada ülkesi olarak, hem adalar arası hem de ada içi ulaşımı zorunlu kılan çok modlu bir ulaşım sistemine sahiptir. Bu sistem tabiatıyla hava, deniz ve kara taşımacılığı kombinasyonunu içerir.

Mal taşımacılığı söz konusu olduğunda, kara taşımacılığı, ülkedeki birçok adada limanlara giden veya limanlardan çıkan malların taşınmasında birincil yöntem olarak kullanılmaktadır. Diğer ülkelerin aksine, demiryolu taşımacılığı Filipinler'de ağırlıklı olarak Metro Manila, Laguna ve Quezon eyaletleri ile Bicol Bölgesi'ndeki banliyö hatlarında yolcu taşımacılığı amacıyla kullanılmaktadır. Geçmişte ülkede yük taşımacılığı için demiryolu hizmeti sunulmuş olsa da, bu hizmetler sonlandırılmıştır.

Öte yandan, deniz taşımacılığı, hem iç hatlar hem de uluslararası kargo taşımacılığı açısından en önemli ulaşım yöntemlerinden biri olmaya devam etmektedir. Son dönemde, Filipin Limanlar İdaresi (PPA), insan ve kargo hareketliliğinin sağlanması ve yerel/ulusal gemi taşımacılığı taleplerinin karşılanması amacıyla en az 30 büyük projeyi tamamlamıştır.

Mal taşımacılığında bir diğer önemli yöntem ise hava kargo taşımacılığıdır. 2024 ulusal bütçesinde, ülkenin havaalanlarının modernizasyonu ve genişletilmesi için 7,5 milyar Filipin Pesosu (PHP) tahsis edilmiştir. Bu yatırımın, 2025 yılı itibarıyla küresel hava trafiğinin tam olarak toparlanması beklentisi doğrultusunda yapıldığı belirtilmiştir. 2024 Havacılık Ulaştırma Altyapı Programı kapsamında 22 havaalanı yeni fon almıştır. Bu iyileştirmeler, terminallerin modernize edilmesi ve teknolojik altyapının geliştirilmesi açısından hayati önem taşımakta ve daha fazla yolcu ve hava yolu şirketini çekmeyi hedeflemektedir.

Gümrük İdaresi (BOC), ülkenin limanlarını Bölge Müdürlüğü (Collection Districts) aracılığıyla denetlemektedir. Her bölge bir Bölge Gümrük Müdürü (District Collector) tarafından yönetilmekte ve gerektiğinde Yardımcı Müdürler (Deputy District Collectors) tarafından desteklenmektedir. Bir Gümrük Müdürü aynı zamanda alt limanlar (Sub-ports) üzerinde de yetki sahibidir.

Aşağıda BOC tarafından belirlenmiş 17 Bölge Müdürlüğü (Collection District) yer almaktadır:

Gümrük Bölgesi	Ana Giriş Limanı	Şehir/Belediye
Customs District I	Port of San Fernando	San Fernando, La Union
Customs District II-A	Port of Manila (POM)	Manila (Port Area)
Customs District II-B	Manila International Container Port (MICP)	Manila (Tondo)
Customs District III	Ninoy Aquino International Airport (NAIA)	Pasay
Customs District IV	Port of Batangas	Batangas City
Customs District V	Port of Legazpi	Legazpi, Albay

Customs District VI	Port of Iloilo	Iloilo City
Customs District VII	Port of Cebu	Cebu City
Customs District VIII	Port of Tacloban	Tacloban
Customs District IX	Port Surigao	Surigao City
Customs District X	Port of Cagayan de Oro	Cagayan de Oro
Customs District XI	Port of Zamboanga	Zamboanga City
Customs District XII	Port of Davao	Davao City
Customs District XIII	Port of Subic	Olongapo, Zambales / Morong, Bataan (Subic Freeport Zone)
Customs District XIV	Port of Clark	Mabalacat, Pampanga (Clark Freeport Zone)
Customs District XV	Port of Aparri	Aparri, Cagayan
Customs District XVI	Port of Limay	Limay, Bataan

Filipinler'in başlıca lojistik merkezleri ağırlıklı olarak Manila Limanı, Subic-Clark ve Cebu bölgelerinde yer almaktadır. Ancak, bu merkezler yıllar içinde artan yoğunluk sorunlarıyla karşılaşmış ve bu durum, malların etkin şekilde taşınmasını engellemiştir. Bu duruma yanıt olarak, Batangas Eyalet Yönetimi, kentin stratejik coğrafi avantajlarından yararlanarak kendisini yeni ve önemli bir lojistik merkezi olarak konumlandırmaya çalışmaktadır. 2023 yılında, Batangas, ekonomik bölgelerine artan kurumsal ilginin ve kıyı şeridinin deniz taşımacılığına elverişli yapısının avantajlarını kullanmayı hedeflemektedir.

Batangas'ın, hızla gelişen Calabarzon bölgesinin kalbinde yer alması ve yoğun nüfuslu Ulusal Başkent Bölgesi'ne (NCR) yakınlığı, onu lojistik açısından büyük bir potansiyele sahip kılmaktadır. Bu coğrafi avantajların ve ekonomik fırsatların birleşimi, Batangas'ı, ülkenin geleneksel lojistik

merkezlerinde yaşanan yoğunluğu hafifletecek cazip bir alternatif haline getirmektedir. Bu sayede, hem yerel hem de uluslararası pazarlarda daha etkin ticaret ve taşımacılık sağlanması amaçlanmaktadır.

4.12 Dağıtım Kanalları

Yerel şirketler ürünlerini kendi bölümleri, bağlı ortaklıkları veya diğer yerel distribütörler aracılığıyla dağıtırken, neredeyse tüm çok uluslu şirketler distribütör olarak Zuellig'i kullanmaktadır. Zuellig'in %99,99 oranında yabancı yatırım kaynaklı ödenmiş sermayesi bulunmakta olup 1.800 kişilik bir personel kadrosuna sahiptir. Zuellig, varlıklar bakımından (yaklaşık 22,4 milyar Filipin Pesosu) United Laboratories'ten sonra ikinci en büyük şirkettir ve kâr bakımından (753 milyon Filipin Pesosu) Unilab ve Pfizer'in ardından gelmektedir.

FDA'nın internet sitesinde ilaç distribütörlerinin sayısını gösteren resmi veriler bulunmadığından, FDA aşağıdaki tanımlar için referans olarak Sağlık Bakanlığı İdari Emri No. 2014-0034'ü kullanmaktadır:

1. İlaç dağıtıcısı-ihracatçı – hammadde, etkin madde ve bitmiş ürünleri ülke dışındaki diğer ilaç kuruluşlarına dağıtılmak üzere ihraç eden herhangi bir kuruluş.
2. İlaç dağıtıcısı-ithalatçı – hammadde, etkin madde ve/veya bitmiş ürünleri ithal edip, yerel FDA lisanslı ilaç kuruluşlarına toptan dağıtım yapan herhangi bir kuruluş.
3. İlaç dağıtıcısı-toptancı – hammadde, etkin madde ve/veya bitmiş ürünleri yerel bir FDA lisanslı ilaç kuruluşundan temin ederek yerel pazarda toptan dağıtım yapan herhangi bir kuruluş.

İlaçların %13'ü hastaneler aracılığıyla dağıtılırken, büyük kısmı eczaneler tarafından dağıtılmaktadır.

Drugstore/pharmacy/botica adı altındaki tüm eczaneler, hastane eczanesi ve kurumsal eczane dâhil olmak üzere, “kayıtlı ilaçların, kimyasal ürünlerin, diş ve tıbbi ürünler ile evsel tedavi ürünlerinin doğrudan halka perakende olarak verildiği ilaç kuruluşu” olarak tanımlanır. Aynı ürünleri satan Barangay Eczanesi (Botika ng Barangay) ve benzerleri yeniden sınıflandırılarak; eczane olarak faaliyet gösterebilmeleri için LTO (Lisans) alma zorunluluğu bulunmaktadır.

4.13 E-Ticaret

Veri ve analiz şirketi GlobalData'ya göre, Filipinler e-ticaret pazarının, daha fazla tüketicinin çevrim içi alışveriş yapması ve daha fazla markanın bu alana girmesiyle birlikte, 2028 yılına kadar 2,2 trilyon Filipin Pesosuna ulaşması beklenmektedir.

GlobalData, Filipinler e-ticaret pazarının 2024 ile 2028 yılları arasında yıllık bileşik büyüme oranının (CAGR) %13,2 olacağını ve 2028 yılında 2,2 trilyon Peso'ya (yaklaşık 39,5 milyar ABD doları) ulaşacağını öngörmektedir.

GlobalData'ya göre, hızlı bir şekilde büyümeye devam eden ülkenin e-ticaret pazarının 2024 yılında yaklaşık %20 artışla 1,1 trilyon Pesodan (20,1 milyar ABD doları) 1,3 trilyon Pesoya (24,1 milyar ABD doları) çıkması beklenmektedir.

2019'dan 2023'e kadar Filipinler e-ticaret pazarı yıllık ortalama %28,6'lık bileşik büyüme oranı kaydetmiştir.

4.13.1 Filipinler'deki Çevrim İçi Pazaryerleri

Filipinler e-ticaret pazarı büyük ölçüde birkaç büyük aktör tarafından kontrol edilmektedir ve başı Shopee çekmektedir. Shopee, aylık 53,9 milyon web ziyareti ve 3 milyon Android uygulama indirilmesiyle çevrim içi alışveriş yapanlar arasında en popüler platform olma konumunu sürdürmektedir. Onu yakından takip eden Lazada, aylık 24,4 milyon web ziyareti ve 1,4 milyon uygulama indirilmesiyle ülkenin ikinci en büyük e-ticaret platformu olma konumunu korumaktadır.

İlk dördü ise CarouselPH ve Zalora tamamlamaktadır. CarouselPH, aylık 3,9 milyon web ziyareti ve 95,2 bin uygulama indirilmesi alırken; moda odaklı Zalora, 1,1 milyon web ziyareti ve 174,8 bin uygulama indirilmesiyle dikkat çekmektedir.

Temu PH gibi yeni oyuncular da piyasada yer edinmeye başlamıştır; Temu PH, 554 bin web ziyareti ve 43,9 bin uygulama indirilmesiyle öne çıkmaktadır. TikTok Shop'un web ziyaret verileri açıklanmasa da, 3,2 milyon Android uygulama indirilmesiyle önemli bir etki yaratmaktadır. Moda odaklı SHEIN PH ise 379,6 bin web ziyareti ve 1,2 milyon uygulama indirilmesi almıştır.

Elektronik ve moda, pazarda en fazla gelir getiren sektörler olmaya devam etmektedir. Shopee ve Lazada gibi platformlar, bu yüksek talep gören kategorilerden büyük fayda sağlamaktadır. Rekabetin artmasıyla birlikte bu sektörlerin, Filipinler’de e-ticaretin daha da büyümesine öncülük etmesi beklenmektedir.

4.13.2 Özel Günler, Bayramlar

Filipinler’de resmi tatiller çalışılmayan günler olarak bilinmektedir ve bu günlerde resmi kurumlar kapalıdır. Benzer şekilde, özel sektör de bu günleri resmi tatil olarak kabul etmektedir.

Sürekli olanlar;

Ocak 1, 2025, Yeni yılın ilk günü

Nisan 9, 2025, Araw ng Kagitingan

Nisan 17, 2025, İyi Cuma

Mayıs 1, 2025, İşçi Bayramı

Haziran 12, 2025 Bağımsızlık Günü

Ağustos 25, 2025, Milli Kahramanlar Günü

Kasım 30, 2025, Bonifacio Günü

Aralık 25, 2025, Noel

Aralık 30, 2025, Rizal Günü

Özel çalışılmayan günler;

Ocak 29, 2025, Çin Yeni Yılı

Ağustos 21, 2025, Ninoy Aquino Günü

Ekim 31, 2025, Azizler Günü Arifesi

Kasım 1, 2025, Azizler Günü (All Saints’ Day)

Aralık 8, 2025, Meryem Ana’nın Günahsızlığı Bayramı

Aralık 24, 2025, Noel Arifesi

Aralık 31, 2025, Yılın Son Günü

4.13.3 En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları

Filipinler, teknolojiye son derece hâkim bir nüfusa sahiptir. 2024 itibarıyla ülkede 86,75 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır; bu da toplam nüfusun %73,4'üne karşılık gelmektedir. Bu rakamlar, sosyal medyanın Filipinlilerin günlük yaşamındaki güçlü etkisini gözler önüne sermektedir. Statista'ya göre, Filipinliler günde ortalama 8,52 saatlerini çevrim içi geçirirken, bu sürenin 3,34 saati sadece sosyal medya platformlarına ayrılmıştır.

Aşağıda, milyonlarca Filipinlinin ilgisini çeken ve yoğun şekilde kullandığı başlıca sosyal medya platformları yer almaktadır:

Facebook, Filipinler'de en popüler sosyal medya platformlarından biri olmaya devam etmektedir ve 80,3 milyon kullanıcıya sahiptir.

Facebook Messenger, mesajlaşma amacıyla yaygın olarak kullanılmakta olup 52 milyondan fazla kullanıcıya ulaşmıştır.

TikTok, Filipinler dahil olmak üzere dünya genelinde hızla popülerlik kazanmıştır. Filipinler'de 18 yaş ve üzeri 43,33 milyon kullanıcısı bulunmaktadır. TikTok reklamları, yetişkin nüfusun %58,2'sine ve yerel internet kullanıcılarının %51'ine ulaşmaktadır. TikTok, genç kitleleri çekmekte olup kullanıcılarının %65,7'si kadın, %34,3'ü erkektir.

YouTube, özellikle genç kullanıcılar ve içerik üreticileri arasında oldukça popülerdir. Filipinler'de 57,7 milyon kullanıcıya sahip olan platform, eğlence, eğitim videoları ve “kendin yap” içerikleri için yaygın şekilde kullanılmaktadır. YouTube reklamları Filipinler nüfusunun %49,5'ine ulaşabilmektedir. Filipinliler, yerel vloglardan müzik videolarına, uluslararası haberlerden eğitici içeriklere kadar geniş bir yelpazede içerikle etkileşime geçmektedir.

Instagram, 2024 yılı itibarıyla 21,35 milyon kullanıcıya sahiptir. Bu, Filipinler nüfusunun %18,1'ine ve internet kullanıcılarının %24,5'ine denk gelmektedir. Platform; yaratıcı ve görsel açıdan çekici içerikleri tercih eden, genç ve kentli kullanıcılar arasında popülerdir. Moda, yemek, seyahat gibi yaşam tarzı konularının paylaşıldığı Instagram, aynı zamanda influencerlar ve markalar için iş birlikleri ve tanıtımlar amacıyla sıkça kullanılmaktadır.

X (eski adıyla Twitter), Filipinler'de 11,8 milyon kullanıcıya ulaşmıştır. Bu, ülke nüfusunun %10,1'ine ve internet kullanıcılarının %13,9'una karşılık gelmektedir. Gerçek zamanlı yapısıyla öne çıkan platform, gündemdeki konuları takip etmek, son dakika haberlerine ulaşmak ve canlı etkinlikleri

izlemek için tercih edilmektedir. Filipinliler, X platformunu güncel kalmak, influencerları takip etmek ve kamuoyundaki tartışmalara katılmak için kullanmaktadır.

4.13.4 E-Ticaretteki Gümrük Vergileri ve Muafiyetleri

Gümrük İdaresi (BOC) tarafından yayımlanan Gümrük İdari Emri (Tebliği) (CAO) No. 01-2025, çevrim içi alışveriş platformları aracılığıyla satın alınan sınır ötesi e-ticaret ürünleri için standartlaştırılmış bir gümrük işlemleri süreci oluşturmaktadır. Bu düzenleme, uluslararası standartlara uygun olarak hazırlanmış olup Dünya Gümrük Örgütü'nün (WCO) Sınır Ötesi E-Ticaret Standartları Çerçevesi'ne, WCO'nun Hızlı Serbest Bırakma Kılavuzları'na ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması'nın 7.8 Maddesi'ne uygundur.

Bu CAO, çevrim içi ticaret platformları ve e-perakendeci web siteleri üzerinden Filipinler'e getirilen ithal ürünlerin işlenmesi, gümrükten geçişi ve serbest bırakılmasına ilişkin süreçleri kapsamakta olup özellikle 2023 tarihli ve 11967 sayılı Cumhuriyet Yasası (İnternet İşlemleri Yasası) kapsamında tanımlanan İşletmeden Tüketicieye (B2C) işlemlere odaklanmaktadır.

Daha fazla bilgi için tam emre (CAO) aşağıdaki bağlantıdan ulaşabilir:

<https://customs.gov.ph/wp-content/uploads/2025/02/2025CAO-01-2025.pdf>

4.13.5 E-Ticarete Yönelik Düzenlemeler

14 Haziran 2000 tarihinde Filipinler hükümeti, 8792 sayılı Cumhuriyet Yasası'nı (Elektronik Ticaretin ve Ticaret Dışı Elektronik İşlemlerin Tanınması ve Kullanılması ile Usulsüz Kullanımlara Yaptırım ve Diğer Amaçlara İlişkin Kanun) yayımlamıştır. Bu yasa, "Elektronik Ticaret Yasası" olarak da bilinmektedir. Yasanın amacı, Filipinler'de e-ticaret için güvenli bir yasal çerçeve ve ortam sağlamaktır. Ayrıca bu yasa, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nın (DTI), ülkedeki gelişmeleri denetlemesini ve ihtiyaç duyulduğunda e-ticaretin büyümesini kolaylaştıracak politika ve düzenlemeleri oluşturmasını mümkün kılmaktadır.

Elektronik Ticaret Yasası hakkında daha fazla bilgiye aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilir:

<https://www.officialgazette.gov.ph/2000/06/14/republic-act-no-8792-s-2000/>

Mart 2009’da Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (DTI), kurumdaki e-ticarete özel olarak odaklanacak ve bu alanda tam zamanlı çalışacak bir birimin gerekliliği doğrultusunda, Bakanlık içinde bir E-Ticaret Birimi kuran 09-16 sayılı Bakanlık Emrini yayımlamıştır. Bu adım, 2000 tarihli Elektronik Ticaret Yasası ile uyumludur.

20 Ocak 2020 tarihinde Bütçe ve Yönetim Bakanlığı (DBM), e-ticaret politikalarının, programlarının ve projelerinin uygulanmasına, Filipinler E-Ticaret Yol Haritası’nın izlenmesine ve uygulanmasına, e-ticaretle ilgili engellerin çözüme kavuşturulmasına odaklanacak bir E-Ticaret Dairesi’nin kurulmasını onaylamıştır.

DTI resmi e-Ticaret web sitelerine aşağıdaki bağlantılardan ulaşılabilir:

<https://ecommerce.dti.gov.ph/> / <https://ecommerce.dti.gov.ph/madali/>

E-Ticaretle ilgili diğer Cumhuriyet Yasaları, Uygulama Yönetmelikleri ve düzenleyici çerçeveye aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilir:

<https://ecommerce.dti.gov.ph/ecommerce-philippines-2022/regulatory-framework/>

<https://ecommerce.dti.gov.ph/related-laws-policy-issuance/>

4.13.6 E-Ticarete Yönelik Lojistik Hizmetleri

Filipinler e-ticaret lojistik pazarı, birkaç büyük firmanın hakimiyetindedir. Pazardaki önde gelen firmalar; güçlü dağıtım ağları, hızlı teslimat çözümleri ve rekabetçi fiyatlandırmaları sayesinde, Shopee, Lazada ve Zalora gibi e-ticaret platformlarının tercih ettiği lojistik sağlayıcılar hâline gelmiştir. Filipinler’deki başlıca hizmet türleri ve önemli firmalar aşağıda yer almaktadır:

1. Kurye Teslimatı:

- *J&T Express*: Yaygın ağı ve uygun fiyatlarıyla bilinir.
- *NinjaVan*: Ülke çapında hizmet verir ve son kilometre teslimatına odaklanır.
- *LBC Express*: Geniş şube ağına sahip köklü bir kurye şirkettir.
- *Entrego*: Kurye ve ekspres paket teslimatı, yük taşımacılığı ve sözleşmeli lojistik hizmetleri sunar.
- *2GO Express*: Aynı gün teslimat ve dropship gibi geniş hizmet seçenekleri sunar; e-ticaret platformları için tercih edilen bir iş ortağıdır.

2. Depolama ve Sipariş Karşılama (Fulfillment):

- *Rhenus*: Depolama ve sipariş karşılama dahil olmak üzere esnek ve etkili e-ticaret lojistik çözümleri sunar.
- *Yusen Logistics*: Envanter yönetimi, sipariş işleme ve katma değerli hizmetler gibi e-fulfillment hizmetleri sağlar.

3. Talebe Dayalı Lojistik:

- *Lalamove*: Talep üzerine teslimat ve lojistik hizmetleri sunan popüler bir uygulama tabanlı platformdur.
- *Transportify*: Kurumsal ve bireysel kullanıcılar için kamyon taşımacılığı hizmeti sunar ve çeşitli teslimat seçenekleri sağlar.

4.14 Tanıtım ve Pazarlama

Filipinler'de farmasötik ürünlerin reklamı genel olarak 2009 tarihli Gıda ve İlaç İdaresi Yasası (“FDA Yasası”) veya 9711 sayılı Cumhuriyet Yasası’nın Uygulama Yönetmelikleri kapsamında düzenlenmektedir. FDA Genelge No. 2022-0108 ile reçeteli ilaçların tanıtım ve reklamının ülkede aşağıda yer alan haller haricinde kural olarak yasak olduğu ve yasal olarak cezalandırılabilir bir eylem olduğu yeniden vurgulanmaktadır.

FDA Genelge No. 2022-0108 bağlantısı:

<https://www.fda.gov.ph/wp-content/uploads/2022/02/FDA-Advisory-No.2022-0108.pdf>

FDA Uygulama Yönetmeliği sağlık ürünlerinin reklamıyla ilgili şu genel kuralları içermektedir:

- Kayıtlı veya yetkilendirilmemiş hiçbir sağlık ürünü reklam, tanıtım veya pazarlama faaliyetlerine konu edilemez.
- Reklam, tanıtım, sponsorluk veya diğer pazarlama faaliyetlerinde, yalnızca FDA tarafından onaylı etiket veya ambalajda yer alan ifadeler ya da FDA tarafından ayrıca onaylanmış iddialar yer alabilir.
- FDA tarafından onaylanmamış hiçbir tedavi edici, bilimsel ya da başka türlü iddia öne sürülemez.

- Tanıtımına izin verilen tüm sağlık ürünleri, ilgili promosyon, sponsorluk veya pazarlama faaliyetinin FDA tarafından onaylandığını gösteren yetki veya referans numarasını açıkça belirtmelidir.

Filipinler Farmasötik Şirketler Derneği (PHAP), ilaç tanıtımı ve pazarlamasıyla ilgili etik kuralları içeren bir Uygulama Kodu yayımlamıştır:

<https://www.phap.org.ph/pdf/PHAP%20Code%20of%20Practice%20September%202020.pdf>

4.15 Tüketicici /Alıcı Tercihleri ve Son Trendler

Filipinler'deki ilaç pazarında ne çıkan eğilimlerden biri, jenerik ilaçlara olan talebin artmasıdır. Bu durum, hükümetin sağlık hizmetlerini tüm Filipinliler için daha erişilebilir ve uygun maliyetli hale getirme çabalarından kaynaklanmaktadır.

Bir diğer trend ise reçetesiz satılan (OTC) ilaçlara olan talebin artmasıdır. Müşterilerin sağlıkları konusunda farkındalıkları arttıa, küçük rahatsızlıkları kendi kendilerine teşhis edip tedavi etme yoluna gitmekte ve reçeteye ihtiyaç duymadan ilaç temin etmektedir.

Filipinler'deki müşteriler giderek daha fazla sağlık bilinci geliştirmekte ve sağlık ürünlerine para harcamaya istekli hale gelmektedir. Bu durum, kısmen artan orta sınıf sayesinde gerçekleşmekte olup bu kesim daha fazla harcanabilir gelire sahip olduğundan daha kaliteli sağlık hizmetlerini karşılayabilmektedir. Filipinli tüketiciler aynı zamanda marka sadakati ve güvene önem verebilmekte, bu nedenle tanınmış ve güvenilir markaların ürünlerini satın alma eğilimi göstermektedir.

Yüksek kaliteli jenerik ilaçlara olan talepte önemli bir artış yaşanmaktadır. Filipinli hanehalklarının sağlık harcamalarında ilaçlara yapılan harcamalar önemli bir yer tutmaktadır. Filipinler İstatistik Kurumu'nun (PSA) son verilerine göre, ülkenin Cari Sağlık Harcamaları (CHE) %10,9 oranında artarak yaklaşık 792 milyar Filipin Pesosuna (16,5 milyar ABD doları) ulaşmıştır.

4.16 Vergiler

Filipinler'e ilaç ithalatı, başta Gümrük Bürosu (BOC) ve Gelir İdaresi Bürosu (BIR) tarafından uygulanan çeşitli vergi ve gümrük vergilerine tabidir. Gümrük Modernizasyonu ve Tarife Yasası (CMTA) (Cumhuriyet Yasası No. 10863) kapsamında, ilaç ürünlerinin tarifeye göre sınıflandırılmasına bağlı olarak gümrük vergisi oranı değişebilir. Filipinler Tarife Cetveli (PTS) doğrultusunda birçok temel ilaç, özellikle ASEAN Mal Ticareti Anlaşması (ATIGA) veya diğer serbest ticaret anlaşmaları kapsamında yer alanlar, %0 gümrük vergisi oranından faydalanmaktadır (tarife kontrol bağlantısı).

RA No. 10863: <https://customs.gov.ph/wp-content/uploads/2023/01/CMTA-RA-10863-2.pdf>

İlaç ithalatında %12 Katma Değer Vergisi (KDV) uygulanmaktadır. Ancak hipertansiyon, diyabet ve yüksek kolesterol tedavisinde kullanılan ilaçlar, Filipinliler için daha erişilebilir hale getirilmesi amacıyla, Cumhuriyet Yasası No. 10963 (TRAIN Yasası) kapsamında KDV'den muaftır.

RA No. 10963: <https://elibrary.judiciary.gov.ph/thebookshelf/showdocs/2/80559>

Cumhuriyet Yasası No. 11534 doğrultusunda, KDV'den muaf sağlık ürünleri listesine ilişkin en son güncellemeler, 04 Aralık 2023 itibarıyla yürürlüğe giren FDA Genelge No. 2024-0006'da yayımlanmıştır.

FDA Genelge No. 2024-0006: <https://www.fda.gov.ph/fda-advisory-no-2024-0006-endorsement-of-updates-on-the-list-of-vat-exempt-health-products/#:~:text=11534%20known%20as%20the%20E2%80%9CCorporate,19%20medicines%20and%20medical%20devices.>

4.17 Tarife Dışı Engeller

Filipinler'de ilaç ürünlerinin ithalatına yönelik tarife dışı engellerin; güvenli, etkili ve kaliteli ilaçların piyasaya girmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuş düzenleyici ve usule ilişkin gerekliliklerden kaynaklandığı belirtilmektedir. Başlıca tarife dışı engeller arasında FDA kaydı ve

onayı, ürün testleri, ithalat lisansları, fiyat kontrolleri, kontrollü maddelere yönelik kısıtlamalar ve belge gereklilikleri yer almaktadır. Bu düzenleyici önlemler, kamu sağlığını ve güvenliğini korumayı amaçlasa da, ithalatçılar için çeşitli zorluklar da yaratmaktadır.

2009 tarihli FDA Yasası (Cumhuriyet Yasası No. 9711), Cumhuriyet Yasası No. 9502 (Evrensel Sağlık Hizmeti Yasası), Cumhuriyet Yasası No. 9165 (Tehlikeli Uyuşturucular Yasası) ve Ulusal İç Gelir Kanunu (Cumhuriyet Yasası No. 8424) gibi ilgili yasalar, ithalat sürecini düzenlemekte ve ilaç ürünleri üzerinde ilave düzenleyici yükümlülükler getirmektedir.

5. Sektörde İhracatçılarımızı Bekleyen Fırsatlar

Halihazırda Filipinler, ASEAN bölgesinde Endonezya ve Tayland'ın ardından üçüncü en büyük ilaç pazarı konumundadır. ASEAN Pharma Report: Opportunities and Threats 2020 and Beyond adlı rapora göre, Filipin ilaç pazarının önümüzdeki yıllarda %4,5 oranında istikrarlı bir büyüme göstermesi öngörülmektedir.

Raporda ayrıca, ülkede birçok hükümet reformu ve tüm Filipinlilere temel sağlık hizmeti sunmayı amaçlayan Evrensel Sağlık Sistemi (UHC) sisteminin devreye girmesiyle jenerik ilaç pazarında yüksek bir büyüme ivmesi yaşandığı belirtilmiştir. Ayrıca, kamu hastanelerine uygun fiyatlı ilaç temini sağlamak amacıyla jenerik ilaç kullanımını zorunlu kılan yeni yasalar da yürürlüğe girmiştir.

Bununla birlikte, yüksek kaliteli jenerik ilaçlara yönelik artan talep, Filipinler'de jenerik ilaç üretimi alanında faaliyet göstermek isteyen yerli ve yabancı yatırımcılar için birçok fırsat yaratmıştır. Ayrıca, Global Data tarafından hazırlanan bir analiz raporuna göre, UHC sisteminin uygulanmasıyla birlikte Filipinler'in yerel ilaç pazarının 2025 yılında 241,9 milyar peso seviyesine ulaşması beklenmektedir.

Son olarak, Filipinlilerin gelir seviyesindeki hızlı artış ve sağlık sektörünün ithalata büyük ölçüde bağımlı olması, yabancı firmaların değerlendirebileceği bir iç talep yaratmaktadır.

6. Sektörde İhracatçılarımızı Bekleyen Tehditler

Filipinler’de Türk ihracatçıları için fırsatlar mevcut olsa da, ihracatçıların, Filipin FDA düzenlemelerine uyum, lojistik ve dağıtım maliyetleri ile köklü ilaç devleriyle rekabet gibi temel zorlukları göz önünde bulundurmasında fayda görülmektedir. Yavaş ilerleyen ilaç kayıt süreci, pazara girişi zorlaştırmaktadır. Bu uzun süreç, şirketlerin yatırımlarını geri kazanabilmeleri için zamanında ürün lansmanı yapmalarının önünde engel teşkil etmektedir. Tüm sektör aktörleri– büyük ya da küçük, üreticiler veya ithalatçılar – aynı durumla karşı karşıya kalırken, etkilerin derecesi, ilaç şirketlerinin yürüttüğü faaliyetlerin doğasına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Yavaş kayıt süreci sorunuyla ilgili olarak, FDA; personel, altyapı, artan gereklilik sayısı ve ürün kayıt sertifikası (CPR) sahipleri arasındaki koordinasyon eksikliği gibi konuları öne sürmektedir.

Pazar girişinden sonra, Filipinler’de ilaç ürünlerinin lojistiği ve dağıtımı, Türk ihracatçıları için önemli zorluklar oluşturmaktadır. Ulaştırma altyapısı bölgesel olarak değişiklik gösterirken, Metro Manila ve büyük kentsel merkezlerde daha verimli lojistik ağlar mevcutken, daha uzak bölgelerde zayıf altyapı nedeniyle yüksek maliyetler ve uzun teslimat süreleri söz konusudur. İthalat süreci de lojistik giderleri artırmaktadır; çünkü ilaç ürünleri, Filipin Gümrük Bürosu (BOC) ve Filipin Gıda ve İlaç Dairesi (FDA) tarafından belirlenen sıkı gümrük işlemlerine uymak zorundadır. Ayrıca, depolama ve taşıma maliyetlerine, özellikle aşılarda ve biyolojik ürünler gibi sıcaklık değişimine duyarlı ilaçlarda, soğuk zincir lojistiğinin gerekliliği eklenmektedir.

Son olarak, Filipin ilaç pazarı, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Hindistan, Çin, Japonya gibi büyük Asya ülkelerinden gelen çok uluslu ilaç şirketlerinin hakimiyetindedir. Bu şirketlerin yerel distribütörler, hastaneler, eczaneler ve devlet kurumları ile uzun süredir devam eden ilişkileri, pazar erişiminde onlara rekabet avantajı sağlamaktadır. Birçok çok uluslu firma yerel üretim tesislerine veya ortak girişimlere sahip olup, bu sayede tam ithal ürünlere kıyasla rekabetçi fiyatlar ve daha hızlı teslim süreleri sunabilmektedir.

Hindistan ve Çin’deki jenerik ilaç üreticileri ise, marka ilaçlara uygun fiyatlı alternatifler sunmalarıyla Filipin pazarında özellikle güçlü rakipler arasında yer almaktadır. Örneğin, Hintli ilaç şirketleri, Filipin hükümetinin Evrensel Sağlık Sistemi (UHC) Yasası kapsamındaki maliyet etkin ilaç tercihleri sayesinde jenerik sektörde güçlü bir konum elde etmiştir.

7. İlaç Sektöründe İhracatın Artırılması için Firmalara Öneriler

Türkiye ile Filipinler arasında bir Serbest Ticaret Anlaşması (STA) bulunmamasına rağmen, Türk ilaç ihracatçıları için Filipin pazarında çeşitli fırsatlardan bahsetmek mümkündür. Ülkenin artan ilaç talebi, gelişen düzenleyici yapısı ve sağlık sektörüne yönelik güçlü devlet desteği, uluslararası ilaç tedarikçileri için cazip bir ortam oluşturmaktadır.

113 milyonu aşan nüfusu ile Filipinler'in sağlık ihtiyaçları giderek artmaktadır. Özellikle jenerik ilaçlarda, hem uygun fiyatlı hem de yüksek kaliteli ilaçlara yönelik güçlü bir talep bulunmaktadır. Jenerik ilaçlar, yerel ilaç pazarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Türkiye'nin ilaç sektöründeki rekabetçi fiyat yapısı göz önünde bulundurulduğunda, Türk ihracatçıları, ürünlerini uluslararası markalara göre maliyet açısından etkili bir alternatif olarak konumlandırabilir.

Yukarıda bahsedilen Evrensel Sağlık Sistemi (UHC) Yasası, ülkedeki ilaçlara erişimi artırmayı ve sağlık hizmeti kapsamını genişletmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda devlet, kamu hastaneleri ve sağlık merkezleri için ilaç temin etmekte, bu da devlet ihaleleri ve yerel distribütörlerle yapılacak iş birlikleri yoluyla toplu tedarik sözleşmeleri için fırsatlar yaratmaktadır.

Ayrıca, onkoloji ilaçları, kardiyovasküler tedaviler, aşılar ve biyolojik ürünler gibi uzmanlık gerektiren ilaçlara olan talep de artmaktadır. Türkiye'nin ilaç üretimi konusundaki artan uzmanlığı, Türk ihracatçılara Filipin pazarına yenilikçi ürünler sunma imkânı tanımaktadır.

Filipin ilaç pazarı büyük ölçüde ithalata bağımlıdır; ilaçların yaklaşık %70'i yabancı üreticilerden temin edilmektedir. Türk firmalarının, pazara daha etkili şekilde girebilmek için yerel ilaç distribütörleri, ithalatçıları ve sağlık hizmeti sağlayıcıları ile ortaklıklar kurmayı değerlendirmesi faydalı görünmektedir. Yerel distribütörlerin, Filipin FDA'sının düzenleyici gereklilikleri konusunda deneyimli olması Türk firmalarının pazara giriş sürecini kolaylaştırması bakımından faydalı görünmektedir.

Ayrıca, Filipinler'de özellikle Mindanao bölgesinde kayda değer bir Müslüman nüfus bulunmaktadır ve bu doğrultuda Helal sertifikalı ilaçlara olan talep giderek artmaktadır. Ülkemizin, bu özel ancak büyüyen pazar segmentine hitap etme konusunda önemli bir avantaja sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Son olarak, Türk ilaç ihracatçılarının Filipinler’de düzenlenen ticaret fuarlarına ve sektörel etkinliklere katılmasında fayda görülmektedir. Bu tür organizasyonlar, potansiyel alıcılar, sağlık profesyonelleri ve yeni ilaç tedarikçileri arayan iş ortaklarına doğrudan ulaşma imkânı sunmaktadır.

8. Belirtilmesinde Fayda Görülen Diğer Hususlar

Filipin Ekonomik Bölge Otoritesi (PEZA), 2023–2028 Filipin Kalkınma Planı kapsamında ekonomik bölgelerin dönüşüm yol haritasının bir parçası olarak ilaç ve tıbbi cihazlara yönelik özel bir eko-bölge başlattığını duyurmuştur. Bu program, PEZA’nın ekonomik büyüme planında önemli bir gelişme olup ülkenin tıbbi üretim sektörünü desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu iş birliğiyle, medikal üretim sektörünün daha fazla ortaklık yoluyla geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, yeni kurulan Pharma-Dev Bölgeleri, ilaç ve tıbbi ürün üretimiyle ilgilenen yerli ve yabancı işletmeler için özel merkezler olarak hizmet verecektir. Bu bölgeler; klinik testler, denemeler ve araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri gibi alanları da kapsamaktadır. Bu eko-bölgeler, tüm ürünlerin sıkı yasal ve kalite standartlarını karşılamasını sağlamak üzere yapılandırılmıştır.

2021 yılında, önceki yönetim tarafından PEZA'ya kayıtlı First Bulacan Business Park’ın (FBBP) genişletilmesi onaylanmış ve buranın reçetesiz ve jenerik ilaçlar, tıbbi cihazlar/ekipmanlar ile ilaç soğuk zinciri ürünlerinin üretimine yönelik tıbbi Ar-Ge faaliyetlerine ev sahipliği yapması öngörülmüştür. Yeni tahsis edilen arazi, 1991 yılında kurulan ve “Kuzeyin İlaç Şehri” olarak da anılan mevcut 38 hektarlık Bulacan Sanayi Şehri’ne (Bulacan Industrial City) eklenmiştir. Hâlihazırda şehirde Pascual Laboratories ve Cargill Philippines gibi birçok ilaç firması faaliyet göstermektedir.

9. Genel Değerlendirme

Yaklaşık 4 milyar dolarlık bir pazar değeri ve ithal ilaç ürünlerine olan yüksek bağımlılığıyla Filipinler, Türk ilaç şirketleri de dâhil olmak üzere yabancı tedarikçiler için cazip bir fırsat sunmaktadır.

Öne çıkan fırsatlardan biri, özellikle jenerik ilaçlar alanında uygun fiyatlı ancak yüksek kaliteli ilaçlara yönelik artan taleptir. Filipin hükümeti, Evrensel Sağlık Sistemi (UHC) Yasası gibi politikalar yoluyla maliyet etkin sağlık çözümlerini teşvik ederken, Türk firmalarının rekabetçi fiyatlı ilaç

ürünlerinin güvenilir tedarikçileri olarak pazarda kendilerini konumlandırmaları mümkün görünmektedir. Ayrıca, özellikle Mindanao gibi Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgelerde Helal sertifikalı ilaçlara yönelik artan talep, Türk ilaç firmalarının uzmanlıklarını değerlendirebileceği niş bir pazar sunmaktadır. Onkoloji ilaçları, aşılar ve kardiyovasküler tedaviler gibi özel ilaçlar da, ülkenin sağlık altyapısını genişletmeye devam etmesiyle birlikte önemli fırsat alanları arasında yer almaktadır.

Bununla birlikte, Türk ihracatçıları köklü çok uluslu ilaç firmaları ile Hindistan ve Çin'den gelen güçlü jenerik ilaç üreticileriyle yoğun bir rekabetle karşı karşıya kalacaktır. Bu firmalar, güçlü dağıtım ağlarına ve yerel sağlık hizmeti sağlayıcılarıyla uzun süredir devam eden ilişkilere sahip olduklarından, pazara yeni girenlerin pazar payı elde etmesi zorlaşmaktadır. Ayrıca, Filipin Gıda ve İlaç Dairesi (FDA) tarafından uygulanan uzun ilaç kayıt süreci gibi düzenleyici engeller, ürünün piyasaya girişini geciktirebilmektedir. Filipinler'in takımadalar yapısı nedeniyle lojistik ve dağıtım maliyetleri de göz önünde bulundurulması gereken bir unsurdur.

Bu zorluklara rağmen; Türk ilaç şirketlerinin, yerel distribütörlerle stratejik ortaklıklar kurarak, rekabetçi fiyatlandırma yaparak, Helal ve özel ilaçlar gibi yeterince hizmet sunulmayan segmentlere odaklanarak Filipin pazarında başarılı olması mümkün görünmektedir. Mevzuat ve lojistikle ilgili engelleri tam olarak kavrayarak ve bunlara yönelik çözümler geliştirerek, Türk ihracatçıların Güneydoğu Asya'nın en dinamik ilaç pazarlarından birinde güçlü bir varlık oluşturabileceği değerlendirilmektedir. Nitekim Ülkemizin Filipinler'e ihraç ettiği ürünler listesinde eczacılık sektörü ürünlerinin yıllardır üst sıralarda yer alması da bu değerlendirmeye ilişkin kanıtlayıcı nitelikte veriler sunmaktadır.

10. Kaynakça

- Admin. (2021, July 25). *Things to know about the Philippine pharmaceutical industry*. InCorp Philippines. <https://kittelsoncarpo.com/things-to-know-about-the-philippine-pharmaceutical-industry/>
- Bureau of Customs. (n.d.). *Guidelines on importation*. <https://customs.gov.ph/guidelines-on-importation/>
- Caparas, J. (2024, May 30). *Top 10 social media platforms in the Philippines*. Spiralytics. <https://www.spiralytics.com/blog/top-social-media-platforms-in-the-philippines/>

- Department of Health. (n.d.). *Drug Price Reference Index (DPRI)*. Department of Health - Republic of the Philippines. <https://dpri.doh.gov.ph>
- Desiderio, L. (2024, June 3). *Philippines e-commerce market to reach P2.2 trillion in 2028*. The Philippine Star. <https://www.philstar.com/business/2024/06/03/2359867/philippines-e-commerce-market-reach-p22-trillion-2028>
- E-commerce logistics companies in the Philippines: A complete guide*. (2023, February 16). Rush. <https://www.rush.ph/blog/ecommerce-logistics-companies-in-the-ph-a-complete-guide>
- Gupta, H. (2021, March). *Philippines E-Commerce Logistics Market Outlook to 2025*. Ken Research. <https://www.kenresearch.com/industry-reports/philippines-e-commerce-logistics-market>
- Macasaet-Acaban, C., & Veloso, A. C. (2016). *Promoting medical products globally: Handbook of Pharma and MedTech Compliance Philippines*. Baker & McKenzie. https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2016/01/promoting-medical-devices-globally/pmpg_philippines.pdf?la=en#:~:text=Under%20Administrative%20Order%2065%2C%20Series,for%20medical%20and%20allied%20professions.
- Magno, C. (2022). *Pharmaceutical competition in the Philippines* (PCC Discussion Paper No. 01 Series of 2022). Philippine Competition Commission. https://www.phcc.gov.ph/storage/pdf-resources/1673487756_DP-2022-01-Pharmaceutical-Competition-in-the-Philippines.pdf
- PEZA supports creation of pharma ecozones. (2024, February 16). Philippine Economic Zone Authority. <https://www.peza.gov.ph/press-releases/peza-supports-creation-pharma-ecozones#:~:text=Pharma%2Drelated%20investments&text=FBBP%20is%20adjacent%20to%20the,and%20Cosmetique%20Asia>.
- Ratul, R. (2025, February). *Philippines E-Commerce Logistics Market Outlook to 2025*. Ken Research. <https://www.kenresearch.com/industry-reports/philippines-e-commerce-logistics-markets>
- Reyes, C. M., & Tabuga, A. D. (2020). *A profile of the Philippine pharmaceutical industry* (PCC Issues Paper No. 02, Series of 2020). Philippine Competition Commission. https://www.phcc.gov.ph/storage/pdf-resources/1678085936_PCC-Issues-Paper-2020-02-A-Profile-of-the-Philippine-Pharmaceutical-Industry.pdf
- Tibrewal, F. (2020, August). *Philippines pharmacy retail industry*. Ken Research. <https://www.kenresearch.com/industry-reports/philippines-pharmacy-retail-industry>